

Stowarzyszenie Gmin
Regionu Pół-Zach. Mazowsza
egm@vp.pl

Materiały do realizacji projektu rocznice i jubileusze w roku 2021

Setna Rocznica Trzeciego Powstania Śląskiego

Zgodnie z przyjętą formułą historyczną 11 listopada 1918 roku uznawany jest jako dzień formalnego odzyskania przez Polskę niepodległości. Symboliczna data mając naturalnie olbrzymie historyczne znaczenie w dziejach państwa jest jednocześnie punktem odniesienia do wielu wydarzeń towarzyszących. Od chwili formalnego zadeklarowania niepodległości minęło jeszcze ponad 2 lata do ostatecznego ukształtowania się granic, ustroju i struktur władzy II Rzeczypospolitej.

Do wydarzeń o wielkiej wadze w drodze prowadzącej do geopolitycznego kształtu Polski po odzyskaniu niepodległości zaliczyć bez wątpienia należy Powstania Śląskie z lat 1919, 1920, 1921. Setna rocznica Trzeciego powstania jest szczególną chwilą do przypomnienia ówczesnych wydarzeń.

Sytuacja na Śląsku przed wybuchem powstań wyzwolńczych

Zakończenie działań wojennych i klęska zarówno Niemiec jak i Austro-Węgier stały się jednoznaczną przesłanką do ustanowienia nowych porządków granicznych na obszarach pokonanych państw. Na pograniczu Niemiecko-Austriackim znajdowały się obszary, które do czasów I wojny światowej podlegały podziałom granicznym jakie ustanowione zostały jeszcze w roku 1763 po ostatecznym zakończeniu tzw. Wojen Śląskich 1740-1763. Większość ziem śląskich znalazła się po stronie pruskiej. Przy Austrii pozostał tzw. Śląsk Opawski i Śląsk Cieszyński.

W sensie symbolicznym można przyjąć iż początki walk o polski Śląsk powiązane są z utworzeniem Legionu śląskiego w Cieszynie – umownie 21 września 1914 roku rekrutował się z 600 ochotników z terenów Śląska Cieszyńskiego, który w ramach II Brygady Legionów pod dowództwem gen. Józefa Hallera uczestniczył we wszystkich kampaniach wojennych w Karpatach i Besarabii, na Bukowinie i Wołyniu. Jan Łysek, "Oddział śląski w Legionach polskich", Dziennik Cieszyński 1916 nr. I. Legioniści brali udział między innymi w bitwie pod Mołotkowem oraz w bitwie pod Kostiuchnówką, gdzie poległ dowódca kompanii, porucznik Jan Łysek. ("Zaranie Śląskie", zeszyt 3, Cieszyn-Katowice 30 września 1934.)

Po zakończeniu I wojny światowej pretensje do Śląska Cieszyńskiego zgłosiły Polska oraz Czechosłowacja. Pomimo wcześniejszych ustaleń co do podziału tego rejonu wzdłuż granic etnicznych, 23 stycznia 1919 roku wojska czechosłowackie przekroczyły linię demarkacyjną i zaatakowały nieliczne oddziały polskie. Rząd Czechosłowacji tłumaczył swoją akcję koniecznością zapobiegnięcia przeprowadzeniu wyborów do Sejmu na terenach, o przynależności których decyzja miała dopiero zapaść. Ofensywa zatrzymała się na linii Wisły 31 stycznia, kiedy nastąpiło zawieszenie broni po bitwie pod Skoczowem. 3 lutego 1919 r. zawarto porozumienie, na mocy którego ustalono nową linię demarkacyjną (wzdłuż

linii kolei Koszycko-Bogumińskiej). Ostatnie walki były podjęte przez stronę czeską między 21 a 24 lutego. 25 lutego wojsko polskie wkroczyło do Cieszyna. *E.Kozłowski, M.Wrzosek Historia oręża polskiego 1795-1939 WP, Warszawa 1984 s.592, Marian Eckert, Historia Polski 1914-1939 WSiP, Warszawa 1990, s.80*

Uwarunkowania polityczne i wojskowe Powstań Śląskich

Tymczasem na Górnym Śląsku sytuacja była o wiele bardziej złożona. Niemcy wprawdzie przegrały wojnę, jednakże praktycznie wszystkie tereny państwa po 11 listopada 1918 roku nadal administracyjnie podlegały Berlinowi.

Jednocześnie wobec dynamiki wydarzeń za Brynicą, kształtowaniem się podstaw polskiej państwowości, wobec wydarzeń na Śląsku Cieszyńskim i w Wielkopolsce coraz wyraźniej potęgowała się polaryzacja tendencji narodowych na Śląsku. Niezależnie od różnorodności postaw, większość śląskich mieszkańców Śląska widziała swą przyszłość w kompilacji z odbudowującym się państwem polskim.

Ludność Śląska utożsamiająca się z polskością podejmowała pierwsze działania organizacyjne już w końcu roku 1918. Podstawą organizacyjną polskich związków para-militarnych a następnie wojskowych były prowadzące tu dynamiczną pracę Gniazda Sokoła.

Tworzenie polskich sił zbrojnych na Górnym Śląsku rozpoczęło się na dwa tygodnie przed zakończeniem działań wojennych, inicjatorem podjętych w tym zakresie działań był dyrektor Banku Ludowego w Siemianowicach Józef Dreyza. Pierwszą konfrontacją w formie starć między władzą niemiecką a ludnością śląską było tzw. Powstanie Oleskie poprzedzające późniejsze powstania Śląskie Po zakończeniu I wojny światowej Polacy zamieszkali na ziemi oleskiej chcieli przyłączenia do Polski, Niemcy pozostania w Rzeszy. Na tym tle wybuchały nieporozumienia, a nawet bójki. 15 grudnia 1918 doszło w Oleśnie do pierwszych starć niemiecko - polskich . Żołnierze Grenzschutzu pobili na wiecu w Oleśnie ks. P. Kuczkę. W jego obronie stanęli polscy miejscowi chłopcy z wsi okolic Olesna. Doszło do gwałtownych starć. W nocy z 7/8 czerwca 1919 roku miała miejsce próba wywołania powstania w Oleśnie. Akcja zakończyła się tylko jednym wypadem na leśniczówkę w okolicach Wachowa, po czym nie podjęto już żadnych akcji zaczepionych (Franciszek Hawranek: Encyklopedia powstań śląskich. s. 353-4, 437.)

Tymczasem na Górnym Śląsku trwały działania związane z powoływaniem komendantur powiatowych POW. Do Końca stycznia 1919 roku praktycznie we wszystkich powiatach zostają ustanowione zostają komendantury.

Na sytuację na Śląsku znaczący wpływ miały walki w Wielkopolsce związane z Powstaniem Wielkopolskim. Jednocześnie trwały intensywne zabiegi dyplomatyczne o rozwiązanie sytuacji Śląska. Jednakże wobec realnego niebezpieczeństwa braku powodzenia w rokowaniach dyplomatycznych kierownictwo POW podejmuje decyzję o przygotowaniach do powstania zbrojnego. Dowództwo POW zakładało iż najdogodniejszym terminem rozpoczęcia akcji powstańczej będzie połowa kwietnia. Sytuacja uległa radykalnej zmianie po wizycie delegacji ze Śląska w Poznaniu dnia 17 kwietnia, w trakcie obrad Korfanty był przeciwko wybuchowi powstania w tym czasie argumentując problemami dyplomatycznymi

na konferencji w Paryżu i zablokowaniem powrotu do Polski armii generała Hallera. Akcja powstańcza została odwołana. Niemniej jednak przez niemal cały maj i czerwiec trwały nieustannie manifestacje i nasilała się konfrontacja polsko-niemiecka.

W tej sytuacji wzrastających konfliktów kierownictwo POW podejmuje ponownie decyzję o rozpoczęciu powstania. Datę wybuchu zaplanowano tym razem na noc 22/23 czerwca. I tym razem po interwencji Korfanteo i Paderewskiego odstąpiono od planów wybuchu powstania. Henryk Zieliński, Pozycja Polski na arenie międzynarodowej, polityka zagraniczna rządu Paderewskiego (*w;*) *Historia Polski t.IV PWN Warszawa 1969 s.295*). Rozkaz o wstrzymaniu powstania nie dotarł do powiatu kozielskiego, Walki które tu wybuchły bez jakiegokolwiek wsparcia zakończyły się zupełnym fiaskiem. W lipcu z powodu działań niemieckich dowództwo POW zostało przeniesione do Strumienia. Przygotowania do akcji powstańczej były kontynuowane. Wobec aresztowania organizatora akcji wojskowej Józefa Grzegorka na naradzie w Bytomiu w dniach 16/17 sierpnia podjęta zostaje decyzja o wybuchu zbrojnego powstania. Po krótkiej naradzie Bytom wydał hasło powstania do wszystkich powiatów, ustalając termin ruszenia na godzinę 2-gą w nocy z 17 na 18 sierpnia. Rozkaz podpisany był przez Jana Przybyłkę i Wiktora Rumpfelda. (*Grzegorzek J., Pierwsze powstanie śląskie 1919 roku w zarysie, Katowice 1935. S.157*).

Pierwsze powstanie Śląskie rozpoczęło się od akcji zbrojnej w okolicach Pszczyny objęto następnie Tychy, Mikołów Bieruń stary, Tarnowskie Góry, Rybnik, Wodzisław Śląski oraz okolice Katowic i Bytomia. Pomimo wynikających z zaskoczenia kilku udanych akcji, wobec olbrzymiej przewagi strony niemieckiej w dniu 24 sierpnia dowódca powstania Alfons Zgrzebniok podejmuje decyzję o zaprzestaniu walk. (*zob. [https://pl.wikipedia.org/wiki/I powstanie śląskie](https://pl.wikipedia.org/wiki/I_powstanie_sląskie)*).

Idea zbrojnej walki o polski Śląsk pozostała jednak żywa. Niemal dokładnie rok później (19/20 sierpnia do 25 sierpnia 1920) ma miejsce drugie powstanie. Po fali protestów ludności Śląska z kwietnia i maja 1920 roku w dniu 19 sierpnia rozpoczął się strajk generalny a dowództwo Polskiej Organizacji Wojskowej Górnego Śląska, Alfons nakazało niezwłoczne rozpoczęcie działań bojowych we wszystkich 5 okręgach wojskowych POW Tadeusz Jędruszczak Górny Śląsk w 1920 roku. Drugie Powstanie Śląskie w: *Historia Polski T.IV s.446* . W dniach 20–21 sierpnia 1920[3] 2 tys. kilkuset powstańców śląskich[4] pod dowództwem ppor. Stanisława Krzyżowskiego, powiatowego komendanta POW G.Śl. w Pszczynie[6], opanowało cały powiat pszczyński Na Górnym Śląsku powstańcy śląscy zdobyli w toku walk m.in. miejscowości: Szopienice, Mikołów, Murcki, Hołdunów, Dąbrówka Mała, Janów, Nikiszowiec, Giszowiec, Ochojec oraz Hutę Baildon, Rozbark, Brzeziny Śląskie, Dąbrówka Wielka, Brzozowice-Kamień, Piekary Śląskie, Miechowice, Bogucice, Bytom (opuszczony wkrótce przez powstańców na żądanie koalicji).W powiecie rybnickim powstańcy pod dowództwem Jana Wyglendy i Józefa i Mikołaja Witczaków opanowali teren do linii Pszów – Wodzisław Śląski – Godów, a oddziały z Józefem Michalskim na czele zdobyły Wodzisław Śląski[8]. *Encyklopedia Powstań Śląskich*, red. F. Hawranek (i in.), Opole 1982 s.104,260,298; Marian Eckert *Historia Polski 1914-1939 s.107* W związku z tym, że 24 sierpnia Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku nakazała rozwiązać niemiecką Sicherheitspolizei, uznano, że należy zakończyć działania powstańcze, co nastąpiło w dniu 25 sierpnia 1920 r. W ten sposób podstawowy postulat strony polskiej został spełniony. Po II powstaniu Międzysojusznicza Komisja na miejsce policji niemieckiej

wprowadziła mieszane jednostki polsko-niemieckie o nazwie Abstimmungspolizei – Apo, czyli „Policja Plebiscytowa” (składająca się po połowie z Polaków i Niemców). Drugie Powstanie postanowienia po jego zakończeniu nie były jednak zadawalające dla żadnej ze stron. Wynik rozstrzygający spór o podział Górnego Śląska miał być pochodną powszechnego plebiscytu w tym regionie.

Plebiscyt odbył się dnia 20 marca 1921 roku. Wzięło w nim udział 1 190 637 osób, z czego za Niemcami głosowało 707 393 osób (59,4%), a za Polską 479 365 (40,3%). Z 1510 gmin w 834 mieszkańcy opowiedzieli się za przyłączeniem do Niemiec (55,3%), a w 674 do Polski (44,7%) (Marian Eckert, tamże s.109). Po niekorzystnych dla Polski wynikach plebiscytu oraz propozycjach podziału Górnego Śląska przedstawionych przez Międzynarodową Komisję Rządowo-Plebiscytową, polskie Dowództwo Obrony Plebiscytu przystąpiło do przygotowań powstańczych. W kwietniu 1921 roku opracowano plan wystąpienia zbrojnego, który został zatwierdzony przez Wojciecha Korfantego. Po przegranej plebiscycie i wobec docierających do Ślązaków informacji o planach niekorzystnego dla Polski podziału Górnego Śląska opcja zbrojnej walki o polskość Śląska stawała się nieunikniona.

Okoliczności wybuchu i głównie fazy III Powstania Śląskiego

Trzecie Powstanie Śląskie wybuchło po decyzji Komisji Międzysojuszniczej o przyznaniu Niemcom prawie trzech czwartych obszaru plebiscytowego. W dniu 3 maja o godz. 2.00 w nocy wszystkie siły powstańcze rozpoczęły akcję bojową [5] *Maciej Mielżyński (Nowina Doliwa), Wspomnienia i przyczynki do historii III-go powstania górnośląskiego, Mikołów 1931, s. 80.* Niemal jednocześnie z rozpoczęciem działań w nocy z 2 na 3 maja specjalny oddział powstańczy pod dowództwem por. Tadeusza Puszczyńskiego-Wawelberga (grupa Wawelberg) w ramach akcji „Mosty” wysadził w powietrze mosty kolejowe na Odrze. W ten sposób przerwano połączenia kolejowe z resztą Niemiec miało największy zasięg faktycznie decyduje o włączeniu znacznej części górnośląskiego obszaru przemysłowego do Polski.

Cztery fazy powstania:

Pierwsza (3–10 maja) – powstańcy polscy opanowali tereny zakreślone „linią Korfantego”;

Druga (11–20 maja) – umocnili się na zdobytych rubieżach, broniąc łańcucha opanowanych miejscowości;

Trzecia (21 maja – 6 czerwca) – gwałtowne walki podczas kontrakcji niemieckiej. Wtedy to rozegrała się bitwa o Górę Świętej Anny, którą powstańcy polscy utracili oraz Kędzierzyn, ale nie dopuścili do przerwania linii frontu i do wtargnięcia Niemców w głąb okręgu przemysłowego, oraz walki na południowym odcinku frontu bitwa pod Olzą;

Czwarta (7–24 czerwca) – ustanie walk i rozpoczęcie pertraktacji rozejmowych, przy pośrednictwie aliantów. Polacy i Niemcy stopniowo wyprowadzali swoje oddziały z terenu plebiscytowego [6]. Marek Masnyk *Prowincja górnośląska (1919–1922) s. 226 w: Historia Górnego Śląska (red. Joachim Bahlcke, Dan Gawrecki, Ryszard Kaczmarek, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Gliwice 2011; E.Kozłowski, M. Wrzosek, Historia Oręża polskiego s.608* W Szopienicach powstała powstańcza Rada Naczelna (Wydział Wykonawczy Naczelnej Władzy [1]), z Naczelną Komendą Wojsk Powstańczych. Na czele powstania stanął, jako

dyktator powstania Wojciech Korfanty, były polski komisarz plebiscytowy. Do kierowniczego grona działaczy rad ludowych w Szopienicach należeli Józef Rymer, Konstanty Wolny i Paweł Kempka.

Naczelnym dowódcą został podpułkownik kawalerii Wojska Polskiego Maciej Mielżyński, a następnie od 6 czerwca ppłk Kazimierz Zenkteller. Wielu wyższych oficerów sił powstańczych miało stopnie oficerskie w Wojsku Polskim. Większość oficerów pochodziła spoza Górnego Śląska, głównie z Poznańskiego, Galicji i Zagłębia Dąbrowskiego. W powstaniu po stronie polskiej brało udział pomiędzy 30 a 40 tysięcy miejscowych Górnoszlązaków, w tym część kadry dowódczej, około 700 oficerów, 1300 podoficerów i 7000 szeregowych żołnierzy Wojska Polskiego, a także kilka tysięcy ochotników z głębi Polski, głównie z dużych miast – Poznań, Bydgoszcz, Warszawy, Łodzi, Częstochowy, Sosnowca, Krakowa i Lwowa. Według Encyklopedii Powstań Śląskich, wydanej w 1982 r., liczebność wojsk powstańczych sięgnęła 65 tysięcy ludzi, zaś po stronie polskiej liczba ochotników spoza Górnego Śląska miała nie przekraczać 10% ogółu powstańców. Polskie Dowództwo Obrony Plebiscytu rozbudowywało siły zbrojne, które w przededniu wybuchu powstania liczyły około 40 tys. Osób. Witold Iwaszkiewicz, „Trzecie powstanie śląskie” w: „Mówią Wieki” Nr 01/2011, Wydanie specjalne pod patronatem Muzeum Śląskiego w Katowicach, 2011. W pierwszych dniach oddziały powstańcze występowały jako „terytorialne”, zgodnie z ośrodkami ich mobilizowania. Po utworzeniu frontu zaczęto je organizować w związki wojskowe: bataliony, pułki, a w jednym przypadku w dywizję. Operacyjnie całość sił została podzielona na trzy grupy: południową, wschodnią (środkową) i północną. Niemieckim odpowiednikiem POW była Kampforganisation Oberschlesien, znana jako Selbstschutz, dla której rolę ośrodka dyspozycyjnego pełniło dowództwo III Okręgu Wojskowego (Wehrkreiskommando III), które mieściło się w Berlinie, przy Reichswehrkommando. Dowódcą jego był generał porucznik Rumschüttel. Jemu to podlegał odpowiedzialny za koordynowanie działań struktur konspiracyjnych na Górnym Śląsku „Odcinek Śląsk” (Abschnitt Schlesien) z siedzibą we Wrocławiu. Cały teren Górnego Śląska podzieliło na trzy okręgi, które wraz z wybuchem walk przekształcono w zgrupowania operacyjne: – „Północ” („Nord”), z miejscem postoju w Kluczborku, dowódca: podpułkownik von Winkelheim, – „Środek” („Mitte”), z miejscem postoju w Gliwicach, dowódca: kapitan von Winkler. – „Południe” („Süd”), z miejscem postoju w Rybniku, dowódca podpułkownik von Reibnitz. W przeddzień wybuchu powstania siły te miały liczyć 35 tys. Ludzi, *Tadeusz Jędruszczak, Plebiscyt i Trzecie Powstanie Śląskie s.505-507*

Stosunki z władzami alianckimi

W ciągu kilku dni po rozpoczęciu powstania, wojska alianckie podjęły akcje przeciwko powstańcom, m.in. rozbijając ich w Tarnowskich Górach oraz otwierając do nich ogień z czołgów w Bytomiu i Katowicach (w wyniku czego zginęło kilka osób). Do walk z wojskami włoskimi dochodziło też m.in. w rejonie Rybnika, gdzie poległo 19 Włochów, a 94 zostało rannych. Neutralna formalnie a de facto przychylna powstańcom była postawa sił francuskich. W związku z podejmowanymi interwencjami dyplomatycznymi i atakami wojsk alianckich, władze powstańcze zawarły z aliantami porozumienie oddając im kilka miast, które następnie tylko blokowano. Pomimo dużego niezadowolenia powstańców, władze powstańcze zgodziły się oddać pod władzę aliantów Bytom, Katowice, Tarnowskie Góry i śródmieście Zabrze. Natomiast alianci wycofali się z Lublińca, Mikołowa, Olesna, Pszczyny, Pyskowic, Rybnika i Strzelec Opolskich, które przejęli powstańcy śląscy.

Bitwa w rejonie Góry św. Anny

W trakcie powstania największa bitwa odbyła się w dniach 21–26 maja w rejonie Góry Świętej Anny. Rozpoczęła się ona w dniu 21 maja szturmem i zajęciem tego strategicznego wzgórza przez bataliony Freikorpsu „Oberland” z Bawarii. Następnie Niemcy przystąpili do dalszego ataku na powstańczy 8 pułk Rataja. W związku z silnym naporem Niemców, ciężar walk obronnych od 8 pułku Rataja, przejął powstańczy 1 pułk katowicki Fojkisa oraz bataliony strzelecko-toszeckie „Bogdana”. Najcięższe walki toczyły się w rejonie Lichyni, Leśnicy, Klucza, Zalesia, Januszkowic, Krasowej i Łąk Kozielskich. W ramach niemieckich oddziałów Selbstschutz Oberschlesiens (Samoobrony Górnego Śląska), w walkach tych wzięła udział kompania dolnośląskich ochotników z okolic Wałbrzycha, dowodzona przez syna księcia pszczyńskiego Jana Henryka XV – hrabiego Hansa Heinricha XVII Hochberga.

Bitwa pod Olzą

Drugą najważniejszą bitwą III powstania śląskiego było starcie pod Olzą. Duże znaczenie dla całości powstańczego frontu i sukcesu powstania miała pozycja nad rzekami Olzą i Odrą w pobliżu Wodzisławia Śląskiego i Raciborza. Przerwanie frontu w tym miejscu groziłoby wejściem Niemców na tyły powstańców i klęską całego powstania. Niemiecki atak 23 maja 1921 znad Olzy na Wodzisław Śląski został krwawo odparty przez oddziały grupy „Południe” i ostatecznie udało się utrzymać pozycje obronne na linii Odry. Oddziałami polskimi dowodził ze sztabu w Wodzisławiu Bronisław Sikorski ps. „Cietrzew”. Ostatecznie walki pod Olzą przerwane zostały w wyniku ogłoszonego zawieszenia broni.

Zakończenie powstania

Rokowania na temat linii demarkacyjnej, rozdzielającej walczące strony, podjęła Komisja Międzysojusznicza już 5 maja, nakazując 7 maja rozejm i wskazując linię demarkacyjną, na czas rokowań, biegnącą wzdłuż Odry do Kędzierzyna i dalej przez Ujazd, Wielkie Strzelce, Dobrodzień, Bocianowice do granicy polskiej. Podjęta 21 maja niemiecka ofensywa przekreśliła kruchy rozejm, a linia demarkacyjna stała się bezprzedmiotową. Po interwencji Komisji nastąpił ponownie krótki rozejm (27 maja – 4 czerwca). Druga niemiecka ofensywa wywołała zdecydowaną interwencję Komisji i nakazanie wojskom niemieckim powrót na linię, z której została ofensywa podjęta, zaś powstańcom niezajmowanie ponownie opuszczonych punktów. Komisja ustanowiła pas neutralny pomiędzy walczącymi stronami. Wojska powstańcze wycofały się na linię demarkacyjną biegnącą praktycznie wzdłuż dotychczasowego frontu. Opuszczone miejscowości zajęły przybyłe na Górny Śląsk wojska angielskie, natomiast po stronie niemieckiej obsadziły linię wojska francuskie. Zgodnie z żądaniami Komisji obie strony w umowie z 25 czerwca zobowiązały się do wycofania wojsk z terenu plebiscytowego. Wycofywanie trwało do 5 lipca.

Podczas niemieckiej kontrofensywy miał miejsce jeszcze jeden dramatyczny epizod. Dowódcy oddziałów frontowych zażądali od Korfantego proklamacji „suwerennego państwa śląskiego”[36], a jeden z nich Franciszek Merik, wkrótce po zakończeniu walk utworzył Związek Dawniejszych Powstańców na rzecz Górnośląskiej Niepodległości.

W dniu 3 czerwca 1921 zbuntowana przeciwko Korfantom grupa oficerów grupy „Wschód” ogłosiła kpt. Karola Grzesika głównodowodzącym wojsk powstańczych. Grzesik wysłał do oddziałów powstańczych telegram o treści: „Z dniem dzisiejszym objąłem Naczelne Dowództwo Wojsk Powstańczych... Grzesik-Hauke, Naczelny Wódz”. Korfanty uciekły do wiernych sobie oddziałów, obawiając się o swoje życie. Dzień później śląscy marynarze z oddziału por. mar. Oszka przeprowadzili aresztowania buntowników. W grupie aresztowanych znaleźli się m.in. Karol Grzesik, Michał Grażyński, Wiktor Przedpełski i Mikołaj Witczak.

Zawarcie rozejmu

W dniu 5 lipca 1921 zawarto rozejm. Rząd polski oficjalnie odciął się od odpowiedzialności za powstanie. W dniu 12 sierpnia Rada Najwyższa obradowała w sprawie Górnego Śląska. W wyniku powstania Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku podjęła 12 października 1921 decyzję o korzystniejszym dla Polski podziale Górnego Śląska. Ostatecznie Komisja Międzysojusznicza zaleciła korzystne dla Polski rozwiązanie w sprawie Górnego Śląska, według którego obszar przyznany Polsce powiększony został do ok. 1/3 spornego terytorium. Polsce przypadło 50% hutnictwa i 76% kopalń węgla. Rada Ambasadorów zaakceptowała tę decyzję 20 października 1921. Miało to ogromne znaczenie dla gospodarczego bytu II Rzeczypospolitej. Cel powstania został w dużej mierze osiągnięty.

W części Górnego Śląska włączonej do Polski 66% mieszkańców deklарowało się jako polskojęzyczni, a 55,8% głosów oddano za Polską. Polska otrzymała większość rozwiniętego przemysłowo regionu górnośląskiego

W II Rzeczypospolitej Śląsk otrzymał przywilej autonomii na mocy Statutu Organicznego Województwa Śląskiego, który stanowił podstawę prawną dla autonomii polskiej części Górnego Śląska i polskiej części Śląska Cieszyńskiego (ustawa konstytucyjna Sejmu Ustawodawczego z dnia 15 lipca 1920 roku). Obowiązywała do końca istnienia II Rzeczypospolitej. Statut gwarantował autonomię tej części Śląska Górnego oraz części Księstwa Cieszyńskiego, które znajdują się w granicach państwa polskiego. *Ustawa Konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny Województwa Śląskiego (Dz.U. z 1920 r. nr 73, poz. 497).*

Fakt nadania autonomii dla Górnego Śląska jest niekiedy mylnie przedstawiany jako jedyny w tego rodzaju wyjątek określający odrębny status województwa w ramach II Rzeczypospolitej. Faktycznie podobnie jak na Śląsku w latach 1919-21 toczyły się walki na Wileńszczyźnie, które w literaturze także przedstawiane są niekiedy jako trzy fazy Powstania Wileńskiego. Po epizodzie związanym z krótkotrwałym państwem o nazwie Litwa Środkowa, podobnie jak w odniesieniu do Śląska nadany został dla Wileńszczyzny odrębny status, na mocy którego obszar Wileńszczyzny funkcjonował jako Ziemia Wileńska. Po włączeniu Litwy Środkowej do Polski zmienione zostały granice, do obszaru inkorporowanego dołączono tereny wysunięte na wschód po Mołodeczno i Radaszkowice.

Teren nie otrzymał jednak statusu województwa. Został określony na mocy ustawy jako „Wileński Okręg Administracyjny” (*M.Gałędek, Ustrój administracji ogólnej na Wileńszczyźnie w okresie międzywojennym wyd. historyczne Tabularium J.S.*)

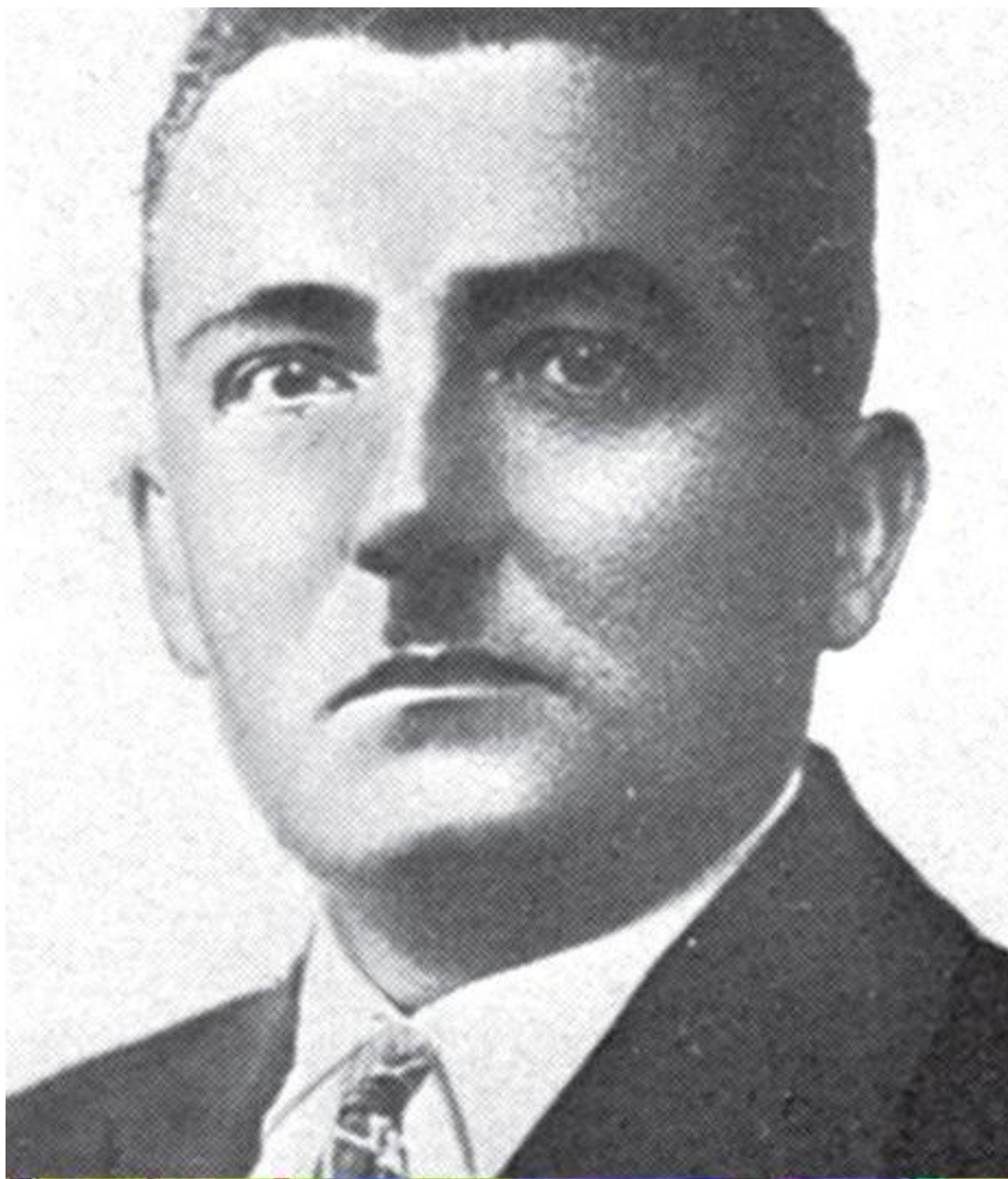
Wileński Okręg Administracyjny stał się województwem dopiero w dniu 22 grudnia 1925 roku na mocy ustawy o utworzeniu województwa wileńskiego i mianowaniu wojewody wileńskiego (*Dz.U. 1926 nr 6 poz. 29*). W latach 1921 -26 na obszarze Ziemi Wileńskiej administratorem był nie wojewoda lecz delegat Rządu. W zakresie odrębności administracyjnej obok autonomii Województwa Śląskiego (do wybuchu wojny 1939), do końca 1925 roku Ziemia Wileńska pozostawała więc drugim obszarem o specjalnym statusie.

Wojciech Korfanty Polski Komisarz Plebiscytowy
Przywódcą walk o Polskość Śląska

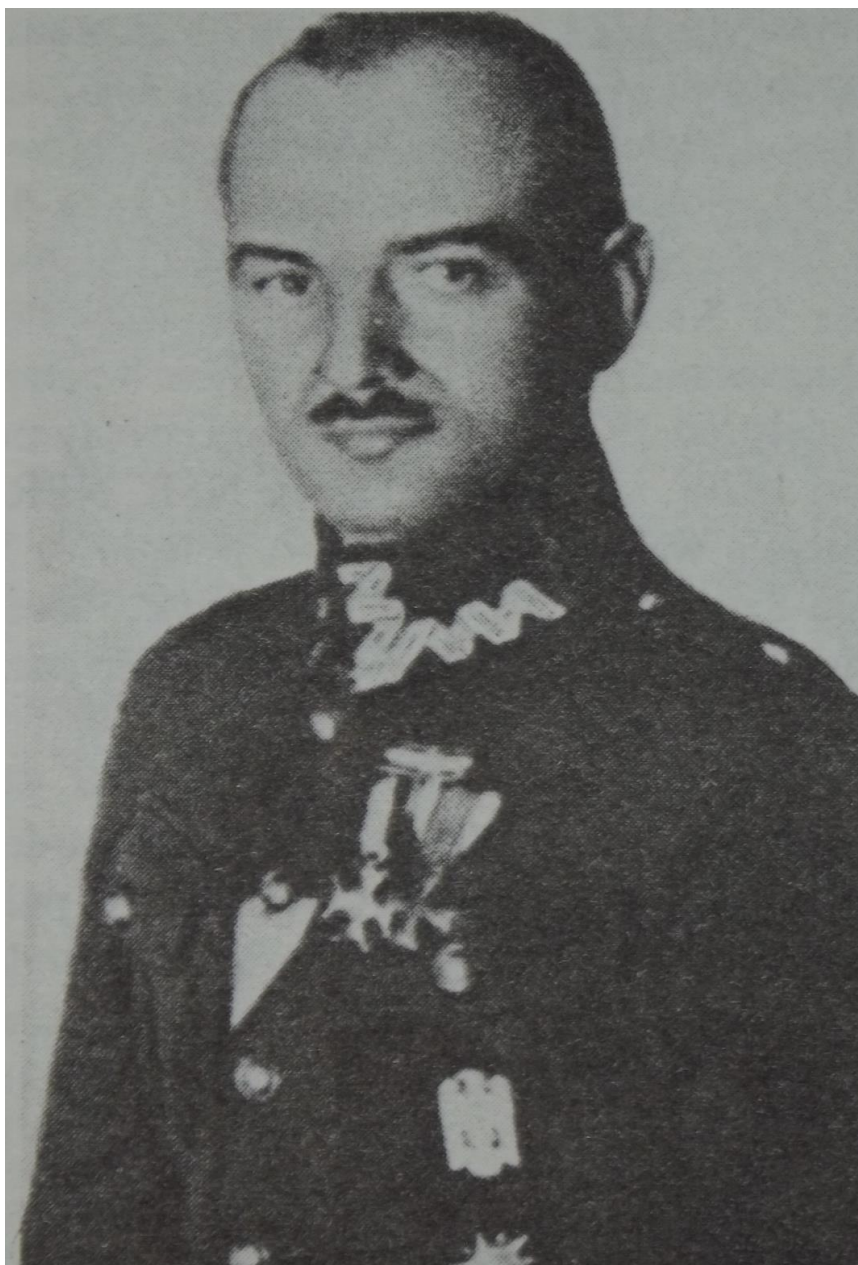
Stanisław Krzyżowski dowódca I Powstania Śląskiego

Walenty Fojskis

Działacz Śląskiego SOKOŁA

Dowódca pierwszego oddziału zbrojnego w II powstaniu Śląskim

Józef Michalski

Dowódca II Powstania Śląskiego w okręgu wodzisławskim

497.

USTAWA KONSTITUCYJNA

z dnia 15 lipca 1920 r.

zawierająca statut organiczny Województwa Śląskiego.

l. d. 53/27 p. 468.

I. Przepisy ogólne.

Art. 1. Województwo Śląskie będzie obejmowało wszystkie ziemie śląskie przyznane Polsce, czy to ze Śląska Cieszyńskiego, czy też na mocy art. 88 Traktatu Wersalskiego z Niemcami z 28 czerwca 1919 r. (Dz. Ustaw z 26 kwietnia 1920 r. № 35 poz. 200).

Województwo Śląskie będzie nieodłączną częścią składową Rzeczypospolitej Polskiej i będzie posiadało prawa samorządne stosownie do przepisów niniejszego statutu organicznego.

Art. 2. Dotychczasowe prawa i rozporządzenia, obowiązujące w dniu wejścia w życie niniejszego statutu w granicach Śląska, pozostają w mocy nadal, o ile nie zostaną zmienione zgodnie z przepisami tego statutu.

Art. 3. Wszyscy mieszkańcy Województwa Śląskiego, posiadający prawa obywatelstwa Rzeczypospolitej Polskiej, są równouprawnieni, a wszelkie prawa wyjątkowe zostają zniesione z chwilą wejścia w życie niniejszego statutu.

II. Kompetencja ustawodawstwa i samorządu śląskiego

Art. 4. Dla ustawodawstwa Sejmu Śląskiego są zastrzeżone sprawy następujące:

1) ustawodawstwo o używaniu języka polskiego i niemieckiego w służbie zewnętrznej wszelkich cywilnych władz i urzędów na obszarze Śląska,

2) ustawodawstwo o ustroju śląskich władz administracyjnych i o samorządzie powiatowym i gminnym, tudzież podział administracyjny Śląska,

3) ustawodawstwo sanitarne w zakresie higieny publicznej i samorządowych urządzeń sanitarnych z wyjątkiem przepisów o zwalczaniu chorób zaraźliwych i zaraz zwierzęcych,

4) ustawodawstwo o organizacji sił policyjnych i żandarmerji,

5) ustawodawstwo o policji budowlanej, ogniowej, drogowej i o utrzymaniu dróg lądowych,

6) ustawodawstwo w zakresie szkolnictwa ogólnokształcącego oraz zawodowego wszelkich typów i stopni,

7) ustawodawstwo w sprawach wyznaniowych z wykluczeniem spraw kościelnych, wchodzących w zakres polityki zagranicznej (Concordat),

8) ustawodawstwo o zaopatrzeniu ubogich i o zwalczaniu żebractwa i włóczęgostwa,

9) ustawodawstwo we wszystkich sprawach, których przedmiotem jest ustawowa organizacja zawodowa rolnicza, organizacja kredytu rolniczego, komasacja gruntów, wytwórczość rolnicza i leśna oraz uprawianie i używanie przeznaczonych na nie obszarów, jako to: leśnictwo, polowanie, rybołówstwo, chów bydła, ochrona pól (policja polowa) i zarządzenia celem tępienia szkodników rolnych i leśnych,

10) ustawodawstwo o meljoracjach rolnych,

11) ustawodawstwo wodne łącznie z ustawodawstwem o budownictwie wodnym, z wyjątkiem ustawodawstwa o sztucznych drogach wodnych, tudzież regulacji rzek żeglownych i granicznych,

12) ustawodawstwo o zaopatrzeniu ludności śląskiej w energię elektryczną dla celów prywatnych i publicznych,

13) ustawodawstwo o kolejach drugo i trzeciorzędnych (lokalnych) oraz o komunikacji elektrycznej i motorowej,

14) ustawy przeciwko lichwie, tudzież ustawodawstwo, zmierzające do ukrócenia spekulacji na każdym polu (spekulacji nieruchomościami, skup towarów, kwestja mieszkaniowa i t. d.),

15) ustawodawstwo w sprawie zakładów użyteczności publicznej względnie w sprawie robót publicznych, dokonanych na koszt skarbu śląskiego, tudzież w sprawie dotowanych ze skarbu śląskiego spółek akcyjnych lub kooperatyw,

16) ustalanie dorocznego budżetu śląskiego i zatwierdzanie zamknięć rachunkowych, zaciąganie pożyczek wojewódzkich, zbywanie, zamiana i obciążanie nieruchomości wojewódzkiego i przyjęcie gwarancji finansowej przez skarb śląski.

Sprzedaż publiczna rent i innych obligacji wojewódzkich śląskich może być dokonywana poza granicami Śląska tylko za zezwoleniem Ministerstwa Skarbu,

17) nakładanie podatków i opłat publicznych śląskich stosownie do przepisów ustawy, przewidzianej w art. 5.

Art. 5. Zakres spraw Sejmu Śląskiego w dziedzinie skarbowości, a zwłaszcza stosunek systemu podatkowego śląskiego do systemu podatkowego państwowego i wzajemny stosunek administracji skarbowej państwowej i śląskiej będą ustalone w równobrzmiących ustawach: państwowej i śląskiej. Projekt tych ustaw będzie ułożony przez Radę Ministrów w porozumieniu z Radą Wojewódzką.

Do tego czasu obowiązują na terenie Województwa Śląskiego:

1) ustawy o podatkach i opłatach, które obowiązywały na Śląsku dnia 1-go stycznia 1919 roku;

2) ustawy o podatkach i opłatach, wprowadzonych później przez rządy niemiecki, pruski lub czeski i komisje międzysojusznicze o tyle, o ile ich ważność będzie utrzymana ustawą Sejmu Śląskiego;

3) ustawy o dodatkach do podatków bezpośrednich, uchwalone na potrzeby województwa przez Sejm Śląski, które bez zgody Ministra Skarbu nie będą mogły przekraczać 100%;

4) obowiązywać będą wreszcie i te podatki i opłaty, które zostały jednolicie uregulowane przez ustawy państwowe na całym terenie Rzeczypospolitej, a których moc rozciąga się także na terytorjum Województwa Śląskiego. W wypadku tym podatki te i opłaty wchodzą w miejsce analogicznych podatków i opłat, poprzednio obowiązujących.

Sejm Śląski mocen będzie ujednoczyć podatki, dotąd pobierane na ziemiach śląskich, i utrzymać te systemy, które w czasie objęcia władzy przez Polskę na tych ziemiach obowiązywały, o ile nie będzie się to sprzeciwiało powyższemu punktowi 4.

Dochód z podatków i opłat, pobieranych ze Śląska, wpływać będzie do skarbu śląskiego, który też prowadzi administrację podatkową.

Z tych dochodów oddaje skarb śląski na potrzeby ogólnopaństwowe część, odpowiadającą liczbie mieszkańców i sile podatkowej Śląska, a obliczoną w sposób podany w dodatku.

Kwotę należną ustala corocznie Rada Ministrów na podstawie wniosków Rady Wojewódzkiej i publikuje swą decyzję wraz ze szczegółowym uzasadnieniem.

Art. 6. We wszystkich sprawach, niezastrzeżonych dla Śląska, jest ustawodawstwo śląskie właściwem, o ile Województwo Śląskie jest wyraźnie wyjątem z pod zakresu działania odnośnej ustawy państwowej.

Ustawodawstwo śląskie będzie jednak zawsze uprawnione do wydawania przepisów cywilnych i karnych w sprawach, zastrzeżonych dla ustawodawstwa śląskiego.

Art. 7. Ustawodawstwo o ubezpieczeniu socjalnem i zaopatrzeniu inwalidów wojennych, tudzież wdów i sierot wojennych jest rzeczą Sejmu Śląskiego tak długo, dopóki ustawodawstwo państwowe nie zapewni klasie robotniczej, względnie inwalidom, wdowom i sierotom wojennym w całej Rzeczypospolitej Polskiej, lepszego lub przynajmniej takiego samego zaopatrzenia, co ustawy na Śląsku obowiązujące.

542. **Art. 8.** Zgody Sejmu Śląskiego będzie wymagało:

1) wszelkie ograniczanie ilościowe wytwórczości przedsiębiorstw śląskich w dziedzinie produkcji węgla, hutnictwa, wyrobów chemicznych, cementu i innych gałęzi produkcji, zatrudniających na Śląsku conajmniej tylu robotników, co odpowiednie przedsiębiorstwa w innych dzielnicach Polski razem wziętych;

2) wprowadzanie podatków od produkcji lub monopoli na węgiel, wyroby hutnicze, wyroby chemiczne, cement i inne gałęzie produkcji, zatrudniające na Śląsku conajmniej tylu robotników, co odpowiednie przedsiębiorstwa w innych dzielnicach Polski razem wziętych.

Podatek handlowy lub podatek konsumpcyjny nie będzie uważany za podatek od produkcji.

Art. 9. Wprowadzenie waluty polskiej, jako jedyne go prawnego środka płatniczego w Województwie Śląskiem, nastąpi w drodze porozumienia się Ministerstwa Skarbu z Radą Wojewódzką. W powyższy sposób zostanie ustalony sposób przejścia na walutę polską, przyczem będą obowiązywały przepisy art. 10.

Art. 10. Znaki pieniężne w walucie niemieckiej, znajdujące się w posiadaniu ludności Województwa Śląskiego, nie będą poddane przymusowemu wykupowi na rzecz Skarbu Państwa, będą natomiast traktowane na równi z innymi walutami zagranicznymi, i jako takie dopuszczone do transakcji bankowych i giełdowych.

Przepisy art. 2 ustawy z dn. 20 listopada 1919 r. o walucie w obrębie b. dzielnicy pruskiej, według którego wszystkie zobowiązania w markach niemieckich winny być uiszczone markami polskimi w równej nominalnej sumie, nie znajdują w Województwie Śląskiem zastosowania.

Art. 11. Połączenie administracji kolejowej na terenie Województwa Śląskiego z administracją kolejową państwową będzie przeprowadzone stopniowo w porozumieniu Rządu Rzeczypospolitej z Radą Wojewódzką, względnie z Tymczasową Radą Wojewódzką.

Art. 12. Na własność skarbu śląskiego przechodzi położona w obrębie Województwa Śląskiego własność b. prowincjonalnego związku komunalnego śląskiego, a względnie funduszy i zakładów, pozostających pod zwierzchnim zarządem Sejmu i Wydziału Prowincjonalnego we Wrocławiu, tudzież własność b. funduszu krajowego śląskiego i innych funduszy i zakładów, pozostających pod zwierzchnim zarządem Sejmu Krajowego i Wydziału Krajowego w Opawie.

III. O Sejmie i ustawodawstwie śląskiem.

Art. 13. Pierwszy Sejm Śląski będzie wybrany w głosowaniu powszechnym, bezpośrednim, równym, tajnym i stosunkowym. Na każdym 25.000 mieszkańców będzie przypadał jeden poseł.

Podział na okręgi wyborcze ustali Rada Ministrów na wniosek Tymczasowej Rady Wojewódzkiej. Wybory do Sejmu Śląskiego muszą się odbyć najdalej w ciągu 80 dni od chwili objęcia kraju przez władze polskie.

Wybory będą się odbywały według ordynacji wyborczej, obowiązującej przy wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, z tem zastrzeżeniem, że prawo wyborcze czynne przysługuje każdej osobie, posiadającej obywatelstwo polskie i zamieszkałej na Śląsku w dniu objęcia kraju przez władze polskie. Gdyby ze względu na odrębne stosunki Śląska niektóre przepisy tej ordynacji nie mogły znaleźć zastosowania — zastąpi je Rada Ministrów na wniosek Tymczasowej Rady Wojewódzkiej innemi przepisami.

Art. 14. Sejm Śląski uchwali ustawę o wewnętrznym ustroju Województwa Śląskiego.

Ustawa ta określi szczegółowo skład Śląskiego Sejmu Wojewódzkiego, ordynację wyborczą i prawo wyborcze do tegoż Sejmu, sposób uchwalania i ogłaszania ustaw śląskich, ewentualnie zaprowadzenie referendum ludowego, prawo sejmu do wykonywania kontroli nad działalnością Rady Wojewódzkiej, zwłaszcza zaś prawo Sejmu do zwracania się z interpelacjami do wojewody i do Rady Wojewódzkiej, prawo sejmu do urządzenia ankiet lub do delegowania specjalnych komisji w obrębie ustawodawstwa śląskiego i administracji śląskiej, czas trwania mandatu wybieralnych członków Rady Wojewódzkiej, zakres działania i ustroj izby obrachunkowej śląskiej i inne ważniejsze kwestje ustroju Sejmu Śląskiego, Rady Wojewódzkiej i jej departamentów administracyjnych, śląskiego urzędu wojewódzkiego i innych urzędów śląskich.

Art. 15. Ustawa o wewnętrznym ustroju Województwa Śląskiego będzie opublikowana w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej i w Dzienniku Ustaw Śląskich po podpisaniu jej przez Naczelnika Państwa. Naczelnik Państwa może odmówić swego podpisu, gdyby ustawa ta naruszała przepisy niniejszego statutu.

Decyzja Naczelnika Państwa winna nastąpić w ciągu 45 dni od dnia wręczenia Mu ustawy.

Zmiana ogłoszonej w ten sposób ustawy o wewnętrznym ustroju Województwa Śląskiego może nastąpić tylko z zachowaniem warunków, w niniejszym artykule wyszczególnionych.

Art. 16. Sejm sprawdza ważność wyborów niezaprotestowanych. O ważności wyborów zaprotestowanych rozstrzyga sąd, wyznaczony przez ustawę śląską, względnie co do pierwszego Sejmu Śląskiego — przez Sejm Śląski.

Art. 17. Członkowie Sejmu Śląskiego korzystają z takich samych praw nietykalności poselskiej, co posłowie do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 18. Posłowie otrzymują djety w wysokości, określonej uchwałą Sejmu. Oprócz tego przysługuje im prawo bezpłatnego przejazdu na kolejach, w obrębie Śląska położonych.

Art. 19. Nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za zgodne z prawdą sprawozdanie z jawnego posiedzenia Sejmu.

Art. 20. Sejm wybiera ze swego grona Marszałka i jego zastępców. Regulamin sejmowy określi prawa i obowiązki Marszałka, liczbę wicemarszałków i sekretarzy, rodzaj i ilość komisji sejmowych, tudzież sposób i porządek obrad sejmowych.

Art. 21. Naczelnik Państwa zwołuje, odracza i zamyka Sejm Śląski. Sejm winien być zwołany na pierwsze posiedzenie w trzeci wtorek po dniu wyborów i corocznie we wrześniu na sesję zwyczajną. Sesja ta nie może być ani odroczonej, ani zamkniętej przed uchwaleniem budżetu.

Naczelnik Państwa może zwołać Sejm Śląski w każdym czasie na sesję nadzwyczajną; winien zaś to uczynić na żądanie Rady Wojewódzkiej w ciągu dwóch tygodni.

Art. 22. Ustawa o wewnętrznym ustroju Województwa Śląskiego określi okres wyborczy Sejmu Śląskiego. Okres ten nie może trwać dłużej niż lat 5, licząc od dnia otwarcia Sejmu.

Naczelnik Państwa może rozwiązać Sejm Śląski, w wypadku tym jednak winien równocześnie zarządzić nowe wybory, które się muszą odbyć w ciągu 75 dni od dnia rozwiązania.

Art. 23. Inicjatywa ustawodawcza w Sejmie Śląskim przysługuje wojewodzie z upoważnienia Rządu Rzeczypospolitej, Radzie Wojewódzkiej i posłom sejmowym stosownie do przepisów regulaminu sejmowego.

Wojewodzie, zastępcy wojewody, członkom Rady Wojewódzkiej oraz wydelegowanym przez wymienionych, urzędnikom przysługuje prawo przemawiania w Sejmie poza kolejną zapisanych mówców. To samo prawo przysługuje Ministrom Rzeczypospolitej.

Ustawy śląskie nie mogą naruszać niniejszego statutu, praw obywatelskich, zagwarantowanych w ustawie konstytucyjnej Rzeczypospolitej Polskiej, przepisów traktatów międzynarodowych, obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej, ani też przepisów innych ustaw państwowych, obowiązujących w dziedzinie, nie zastrzeżonej dla ustawodawstwa śląskiego.

IV. Władze administracyjne Województwa Śląskiego.

Art. 24. Naczelnymi organami administracji Województwa Śląskiego są: wojewoda i Rada Wojewódzka.

Art. 25. Rada Wojewódzka składa się z wojewody śląskiego, z tegoż zastępcy i 5 członków, wybranych w głosowaniu stosunkowym przez Sejm Śląski. Przepisy o sposobie wyboru tych członków uchwali Sejm Śląski.

Wojewodę i jego zastępcę mianuje Naczelnik Państwa na wniosek Rady Ministrów.

Naczelnik Państwa może na wniosek Rady Ministrów zwolnić z urzędu wojewodę i jego zastępcę z prawem do emerytury.

Art. 26. O ile ustawy państwowe lub śląskie stosownie do swych kompetencji nic innego nie przepiszą, łączy wojewoda w sobie zakres praw naczelnego prezesa Regencji, a względnie prezydenta kraju.

Wojewoda mianuje, odwołuje i przenosi wszystkich niższych i średnich urzędników podlegających mu władz państwowych na Śląsku oraz przedstawia Naczelnikowi Państwa przez Prezydenta Ministrów; a względnie odpowiednim Ministrom, nominację lub odwołanie wyższych urzędników tych władz.

Art. 27. Rada Wojewódzka korzysta z praw, ustawą niniejszą i późniejszymi ustawami państwowymi lub śląskimi jej nadanych, tudzież z praw, nadanych ustawami pruskimi Radzie Prowincjonalnej, względnie

Wydziałowi Prowincjonalnemu, a względnie z praw, nadanych statutem krajowym lub innymi ustawami austriackimi Wydziałowi Krajowemu.

Art. 28. O ile ustawy śląskie nic innego nie przepiszą, zastępuje Rada Wojewódzka w całym zakresie ustawodawstwa śląskiego organ, przewidziany dotychczas przez prawodawstwo dla zatwierdzenia rozporządzeń naczelnego prezesa lub prezesa Regencji.

Art. 29. Aż do wydania ustaw przez Sejm Śląski wyda Rada Wojewódzka za zgodą wojewody przejściowe przepisy o używaniu języka polskiego we władzach i urzędach, szkołach i t. d.

Art. 30. Rada Wojewódzka pełni aż do innego uregulowania sprawy ustawą lub w drodze, przewidzianej w art. 39, funkcje wydziału Regencji; o ileby była sądem administracyjnym, wystarcza obecność 4-ech członków Rady i sędziego, zamianowanego przez Naczelnika Państwa. W wypadku tym wojewoda i jego zastępca nie biorą udziału w Radzie.

Art. 31. Radę Wojewódzką zwołuje wojewoda, musi ją zaś zwołać na żądanie trzech członków Rady. Rada rozstrzyga większością głosów w obecności co najmniej trzech członków, nie licząc atoli wojewody, względnie tegoż zastępcy.

Art. 32. Wojewodzie przysługuje prawo do zawieszania uchwał Rady, sprzeciwiających się ustawom lub przekraczających zakres działania Rady. W wypadkach takich oddaje wojewoda sprawę do rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego w Warszawie.

Art. 33. Przeznaczonych dla spraw administracji państwowej wyższych urzędników urzędu wojewódzkiego od VIII klasy począwszy mianuje Naczelnik Państwa na wniosek Rady Ministrów po wysłuchaniu wojewody.

Urzędników tych przenosi Naczelnik Państwa na wniosek wojewody, może ich zaś w ciągu pierwszych dwóch lat od objęcia kraju przez Polskę na wniosek Rady Wojewódzkiej usunąć z urzędu z prawem do emerytury.

Art. 34. Urzędnicy śląscy, nauczyciele i urzędnicy komunalni składają przysięgę służbową według roty i w sposób, przepisany dla urzędników Rzeczypospolitej.

Członkowie Rady Wojewódzkiej przysięgają, że będą pełnili obowiązki sumiennie, zgodnie z prawem i w zamiarze służenia Rzeczypospolitej Polskiej.

V. S a d y.

Art. 35. Wszystkie sądy wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 36. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Radą Wojewódzką utworzy sąd apelacyjny dla Województwa Śląskiego, wyznaczy jego siedzibę i wprowadzi w drodze rozporządzenia zmiany niemieckiej ustawy o ustroju sądownictwa i austriackiej ustawy o organizacji sądów, oraz ustaw wprowadzających do tychże ustaw, potrzebne celem zupełnego odłączenia sądów od Niemiec i przystosowania ich ustroju do ustroju, obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej.

O ile ustawa państwowa nic innego nie przepisze, przysługują:

1) Sądowi apelacyjnemu, oznaczonemu w ust. 1, kompetencja sądu apelacyjnego we Wrocławiu i sądu kameralnego w Berlinie w stosunku do ziem z Śląska Pruskiego oraz sądu apelacyjnego w Krakowie i w Bernie w stosunku do ziem z Śląska Cieszyńskiego;

2) Sądowi Najwyższemu w Warszawie atrybucje sądu Rzeszy Niemieckiej w Lipsku, jako instancji rewizyjnej i zażaleniowej, z wyjątkiem spraw o przestępstwa, których akt oskarżenia nie kwalifikuje jako zbrodnie. W sprawach tych będzie sąd apelacyjny, oznaczony w ustępie 1-ym, właściwą instancją do rozstrzygania zażeń oraz rewizji, wniesionych przeciwko uchwałom sądów okręgowych, względnie wyrokom, wydanym przez nie jako sądów pierwszej instancji;

3) Sądowi Najwyższemu w Warszawie atrybucje Sądu Najwyższego w Wiedniu w stosunku do ziem z Śląska Cieszyńskiego.

Art. 37. Nadzór nad wszystkimi sądami zwyczajnymi przysługuje Ministrowi Sprawiedliwości.

Art. 38. Mianowanie urzędników wymiaru sprawiedliwości dokonuje się na zasadach, obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej, a to w pierwszych 5 latach po wysłuchaniu wojewody.

Art. 39. Ustawa śląska ustanowi w miejsce sądów niemieckich i pruskich, a względnie austriackich, które nie są sądami zwyczajnymi, sądy administracyjne z właściwością aż do ujednostajnienia danego prawodawstwa dla całej Polski.

Celem bezzwłocznego utworzenia śląskiego trybunału administracyjnego wyda Tymczasowa Rada Wojewódzka stosowne przepisy przejściowe.

VI. Przepisy końcowe.

Art. 40. Od chwili przyznania Polsce Śląska Cieszyńskiego aż do objęcia kraju przez Polskę na Górnym Śląsku rządzić będzie na Śląsku Cieszyńskim Komisja Tymczasowa, złożona z komisarza rządowego, z jego zastępcy i z 5 członków, mianowanych przez Radę Ministrów. Komisarza i jego zastępcę mianuje Naczelnik Państwa na wniosek Rady Ministrów.

Od chwili przejęcia władzy na Górnym Śląsku przez Rzeczpospolitą obejmą zarząd administracyjny Województwa Śląskiego zamianowani na wniosek Rady Ministrów przez Naczelnika Państwa wojewoda i jego zastępcę i Tymczasowa Rada Wojewódzka, złożona z 20 członków, mianowanych przez Radę Ministrów. Z tych 20 członków pochodzić będzie 3/4 z Górnego Śląska, a 1/4 ze Śląska Cieszyńskiego. Mianowanie nastąpi na wniosek wojewody z uwzględnieniem miejscowych potrzeb administracyjnych, gospodarczych i narodowościowych tak polskich jak i niemieckich.

Czynność Tymczasowej Rady Wojewódzkiej ustaje z chwilą ukonstytuowania się Rady Wojewódzkiej, co nastąpić winno najpóźniej w 2 tygodnie po zebraniu się Sejmu Śląskiego.

Art. 41. W ciągu pierwszych 10 lat od chwili objęcia Śląska przez Polskę nominacja wszystkich urzędników, których nie mianują lub nie wybierają władze lub instytucje śląskie, nie może nastąpić bez wysłuchania wojewody.

Art. 42. Niniejsza ustawa konstytucyjna uchyla wszelkie dotychczasowe przepisy sprzeczne z jej postanowieniami.

Art. 43. Wykonanie niniejszej ustawy należy do Prezydenta Ministrów.

Art. 44. Ustawa, zmieniająca niniejszą ustawę konstytucyjną, a ograniczająca prawa ustawodawstwa lub samorządu śląskiego (artykuły 1, 4 do 12, 13 do 33, 36 do 42 i 44), wymagać będzie zgody Sejmu Śląskiego.

Art. 45. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem objęcia Województwa Śląskiego przez Rzeczpospolitą Polską.

Dodatek do art. 5. Należy obliczyć corocznie:

- 1) ludność cywilną Województwa Śląskiego, = a,
- 2) ludność cywilną Rzeczypospolitej Polskiej wraz z Województwem Śląskiem, = b,
- 3) dochód ogólny skarbu śląskiego z podatków i opłat pobieranych ze Śląska, atoli bez dochodu z dodatków do podatków (punkt 3. art. 5), = c,
- 4) dochód ogólny Skarbu Rzeczypospolitej i skarbu śląskiego z podatków i opłat wszelkiego rodzaju (bez dodatków do podatków), = d,
- 5) skarb śląski zatrzymuje na własne potrzeby część równającą się: $\frac{c}{2} + \frac{d}{2 \cdot b} \cdot a$,
- 6) Skarb Śląski oddaje na potrzeby ogólnopństwowe część równającą się $\frac{c}{2} - \frac{d}{2 \cdot b} \cdot a$.

Marszałek:

Trąpczyński

Prezydent Ministrów:

Witos.

Banknoty zastępcze huty „Friedenshütte” 1916-1917 Ruda Śląska

Wreckie notgeldy Związek Spożyców „Antonienhutte” mający swoją siedzibę w Wirku, powstał z końcem XIX

U s t a w a

z dnia 6 kwietnia 1922 r.

**o objęciu władzy państwowej nad Ziemią
Wileńską.**

Art. 1. Ziemia Wileńska, a mianowicie powiaty: wileński, oszmiański, święciański, trocki i brastawski, z mocy uchwały Sejmu Ustawodawczego z dnia 24 marca 1922 r. złączona z Rzeczpospolitą Polską, podlega władzy organów centralnych Rzeczypospolitej, t. j. Sejmu, Naczelnika Państwa i Ministrów.

Art. 2. Na obszar Ziemi Wileńskiej rozciąga się moc obowiązująca:

- a) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r. (Dz. U. R. P. № 44, poz. 267), ustawy przejściowej z dn. 18 maja 1921 r. do Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 marca 1921 r. w sprawie tymczasowej organizacji władzy zwierzchniczej Rzeczypospolitej (Dz. U. R. P. № 44 poz. 268) wraz z uchwałą Sejmu z dnia 20 lutego 1919 r. (Dz. P. P. P. № 19, poz. 226);
- b) ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego (Dz. U. R. P. № 7 poz. 44);
- c) ustawy z dnia 31 lipca 1919 r. w sprawie wydawania Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. R. P. № 66 poz. 400).

Art. 3. Dotychczasowe ustawy i rozporządzenia, obowiązujące na obszarze Ziemi Wileńskiej w chwili wejścia w życie niniejszej ustawy, pozostają nadal w mocy, o ile niniejsza ustawa inaczej nie stanowi.

Art. 4. Upoważnia się Radę Ministrów do zniesienia wszelkich wyjątkowych ustaw i rozporządzeń jakiegokolwiek pochodzenia, wydanych na niekorzyść lub dla przywileju jakiejkolwiek narodowości lub wyznania.

Art. 5. Upoważnia się Radę Ministrów do rozciągania na Ziemię Wileńską mocy obowiązującej

dekretów, ustaw i rozporządzeń, obowiązujących w chwili wejścia w życie ustawy niniejszej na całym obszarze Rzeczypospolitej lub w poszczególnych jej częściach, do wprowadzania odpowiednich zmian w ustawach i rozporządzeniach, obowiązujących w myśl art. 3 na obszarze Ziemi Wileńskiej, oraz do wydawania przepisów uzgadniających, przechodnich i wykonawczych.

Upoważnia się dalej Radę Ministrów do unieważnienia wszelkich zarządzeń i rozporządzeń jakiegokolwiek pochodzenia, wydanych dla przywileju poszczególnych osób lub grup ich i do unieważnienia umów, zawartych przez władze, które działały na ziemiach, w art. 1 określonych, jeśli umowy te oparte są na takim przywileju lub jeśli przez nie wedle uznania Rządu interesy Skarbu Państwa lub ludności zostały pokrzywdzone. Tak samo Rada Ministrów upoważniona jest do wydania zarządzeń, zmierzających do uporządkowania stosunków, wpływających z unieważnionych zarządzeń i umów.

Art. 6. Osobne ustawy zabezpieczą ludności prawo swobodnego rozwoju życia kulturalnego, oświatowego i religijnego w jej języku ojczystym.

Art. 7. Naczelnik Państwa na wniosek Rady Ministrów mianuje osobnego delegata dla objęcia administracji terenu, w art. 1 określonego, z uprawnieniami, przysługującymi zwierzchnikom władz administracyjnych II instancji według ustawy z dnia 2 sierpnia 1919 r. (Dz. P. P. P. № 65 poz. 395).

Art. 8. Do terenu, wskazanego w art. 1, przyłącza się pod względem administracyjnym powiaty: dziśnieński, duniłowiczowski i wilejski, poddaje się je władzy delegata Rządu dla Ziemi Wileńskiej, jako II instancji, i wyłącza z województwa nowogródzkiego.

Art. 9. Wykonanie niniejszej ustawy porucza się Prezydentowi Ministrów i poszczególnym ministrom, każdemu w jego zakresie działania.

Art. 10. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Marszałek: *Trampczyński*

Prezydent Ministrów: *Antoni Ponikowski*
